

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 347

Ekonomia

Redaktorzy naukowi

Jerzy Sokołowski

Magdalena Rękas

Grażyna Węgrzyn

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-418-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	11
Łukasz Abramczuk, Konrad Jabłoński, Aldona Skarzyńska: Projekcja opłacalności zbóż i rzepaku w zależności od kosztów uprawy i wyników produkcyjnych	13
Irena Augustyńska-Grzymek: Bezrobocie a emigracja ludności wiejskiej na przykładzie regionu Pomorze i Mazury	22
Ryszard Barczyk: Znaczenie przemian banków komercyjnych w kształtowaniu morfologii cykli kredytowych w Polsce w latach 1998-2013	32
Nicoletta Baskiewicz: The role of the process owner in the successive stages of the process management	45
Aneta Bernatowicz: Zarządzanie zasobami ludzkimi w procesie budowania kapitału pracy przedsiębiorstwa budowlanego	56
Agnieszka Bretyn: Konsumpcja gospodarstw domowych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej	65
Kazimierz Cyran, Sławomir Dybka: Dystrybucja produktów na tle pozostałych obszarów wykorzystania Internetu w przedsiębiorstwach sektora żywnościowego (np. woj. podkarpackiego)	75
Sławomir Czetwertyński: Wirtualizacja dóbr informacyjnych na przykładzie usługi „wideo na życzenie”	86
Magdalena Czulowska, Marcin Żekało: Koszty żywienia krów w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji mleka	97
Małgorzata Deszczka-Tarnowska: Rynek mikrokredytów – analiza porównawcza na przykładzie Polski i Niemiec	105
Grzegorz Dybowski: Relacje ekonomiczne w polskim łańcuchu drobiarskim.....	115
Mateusz Folwarski: Analiza zależności wpływu wybranych zmiennych na poziom wynagrodzeń kadr zarządzających w bankach w wybranych krajach	125
Artur Grabowski: Znaczenie ekonomiczne zimowych igrzysk olimpijskich – implikacje dla Polski	134
Aleksander Grzelak, Angelika Dziubak: The selected problems of economic development of Mexico at the beginning of the twenty-first century....	144
Marcin Halicki, Bogusław Ślusarczyk: Analysis of the impact of economies' internationalization in the portfolio management process	155
Anna Horodecka: „Homo oeconomicus” jako podstawa ekonomii – krytyka i alternatywy	166

Żaklina Jabłońska, Piotr Jabłoński: Franczyza w małych i średnich sklepach spożywczych działających w Polsce.....	184
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Modelowanie rynku energii przy użyciu nowoczesnych metod prognostycznych.....	195
Michał Jurek: Model biznesowy banków spółdzielczych w Polsce – ryzyko i wyzwania.....	205
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak: Wielowymiarowa analiza porównawcza rozwoju regionalnego Polski Wschodniej i Zachodniej.....	215
Janusz Kot, Ewa Kraska: Współpraca jako element działalności przedsiębiorstw zlokalizowanych w klastrach (na przykładzie regionu świętokrzyskiego).....	228
Andrzej Kowalczyk: Konkurencyjność przedsiębiorstw – wybrane zagadnienia.....	239
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: Alternatywne podejście do analizy efektów BIZ w obszarze produktywności.....	251
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: Rola integracji gospodarczej w kształtowaniu procesów rozwojowych – analiza w kontekście kreatywnej destrukcji.....	262
Hanna Kruk: Hipoteza rajów dla zanieczyszczeń – ujęcie teoretyczne.....	272
Anna Krzysztofek: Nowa formuła Respect Index.....	282
Justyna Kujawska: DEA jako metoda oceny niemedycejskich determinantów zdrowia.....	293
Paweł Kulpaka: Model konsumpcji permanentnej M. Friedmana a keynesowskie funkcje konsumpcji – empiryczna weryfikacja wybranych teorii na przykładzie Polski.....	303
Wojciech Leoński: Korzyści i koszty związane ze stosowaniem koncepcji CSR w przedsiębiorstwie.....	314
Józef Łobocki: Rola zakorzenienia lokalnego w warunkach gospodarki globalnej.....	323
Agnieszka Łopatka: Rozwój społeczny z rozróżnieniem płci w aspekcie wskaźnika HDI w Polsce.....	331
Aleksandra Majda: Internal determinants of competitive advantage in Polish and Italian family businesses in the time of knowledge-based economy-comparative analysis.....	341
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz: Analiza przebiegu i realizacji działań zawartych w IV osi „Leader” PROW 2007-2013.....	353
Anna Nowak, Agnieszka Kamińska, Monika Różańska-Boczula: Przemiarne zróżnicowanie potencjału produkcyjnego rolnictwa w Polsce.....	363
Artur Ostromięcki, Dariusz Zając, Andrzej Mantaj: Znaczenie zasobów ziemi w działalności rolniczej rolników prowadzących dodatkowo pozarolniczą działalność gospodarczą.....	373
Magdalena Ratalewska: Przedsiębiorczość w sektorach kreatywnych.....	382

Jerzy Rembeza, Grzegorz Przekota: Sezonowość bezrobocia w krajach Unii Europejskiej.....	391
Agnieszka Skoczyła-Tworek: System kontroli wewnętrznej jako strategiczna linia obrony przed ryzykiem korporacyjnym.....	400
Feliks Marek Stawarczyk: Płaca minimalna a zatrudnienie – teoria i praktyka	409
Stanisław Swadźba: 10 lat w Unii Europejskiej. Gospodarka Polski na tle pozostałych gospodarek nowych krajów członkowskich.....	419
Piotr Szajner: System regulacji rynku cukru w UE a funkcjonowanie oligopolu cukrowego w Polsce.....	431
Jarosław Szostak: Przyczynek do rozważań wokół społecznej gospodarki rynkowej.....	441
Monika Szyda: Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju handlu internetowego w Polsce.....	454
Piotr Urbanek: Programy partycypacji we własności jako narzędzie kreacji czy destrukcji wartości dla akcjonariuszy.....	464
Zuzanna Urbanowicz: Wpływ polityki pieniężnej Europejskiego Banku Centralnego na stabilność cen w strefie euro.....	473
Małgorzata Wachowska: Rola bliskości geograficznej w pozyskiwaniu wiedzy. Badanie cytowań patentowych.....	483
Tatiana Wiśniewska: Funkcjonowanie placówek medycznych w kontekście wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w świetle badań własnych.....	492
Danuta Witzak-Roszkowska: Przestrzenne zróżnicowanie kapitału ludzkiego w Polsce.....	503
Renata Wojciechowska: Schemat wiedzy naukowej w ekonomii.....	514
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Strukturalny wymiar kapitału społecznego w Polsce.....	522
Grażyna Wolska: CSR jako współczesna koncepcja prowadzenia działalności gospodarczej. Zaangażowanie w ideę CSR przedsiębiorstw w Polsce.	533
Anna Zielińska-Chmielewska: Ocena realizacji strategii finansowych wybranych giełdowych spółek mięsnych w latach 2005-2011.....	543
Mariusz Zieliński: Koncepcja CSR z perspektywy państwa i przedsiębiorstwa.....	552
Krzysztof Zmarzłowski: Czynniki różnicujące spożycie piwa w polskich gospodarstwach domowych w latach 1999-2008.....	561

Summaries

Łukasz Abramczuk, Konrad Jabłoński, Aldona Skarżyńska: The projection of profitability of cereals and oil rapeseed depending on the level of costs of cultivation and production results.....	21
Irena Augustyńska-Grzymek: Unemployment vs. emigration of rural population on the example of Pomorze and Mazury region.....	31

Ryszard Barczyk: Significance of transformation of commercial banks for shaping the morphology of credit cycles in Poland in the years 1998-2013	44
Nicoletta Baskiewicz: Zadania właściciela procesu w kolejnych etapach zarządzania procesami.....	55
Aneta Bernatowicz: Human resource management in the process of building a construction company's human capital.....	64
Agnieszka Bretyn: Household consumption in Poland in comparison to selected European Union countries.....	74
Kazimierz Cyran, Sławomir Dybka: Distribution of products against the background of other areas of using Internet in the food sector enterprises (eg. Podkarpackie Voivodeship)	85
Sławomir Czetwertyński: The virtualization of information goods on the example of video on demand.....	96
Magdalena Czulowska, Marcin Żekało: Costs of feeding cows in farms specializing in milk production	104
Małgorzata Deszczka-Tarnowska: Microcredit market. Polish and German framework.....	114
Grzegorz Dybowski: Economic relationships in Polish poultry meat chain ..	124
Mateusz Folwarski: Analysis of dependencies of influence of selected variables on the level of remuneration of senior management in banks in chosen countries.....	133
Artur Grabowski: The economic impact of the Winter Olympic Games. Recommendation for Poland.....	143
Aleksander Grzelak, Angelika Dziubak: Wybrane problemy rozwoju gospodarczego Meksyku na początku XXI wieku	154
Marcin Halicki, Bogusław Ślusarczyk: Analiza wpływu internacjonalizacji gospodarek na proces zarządzania portfelem	164
Anna Horodecka: Homo oeconomicus, as the basis of economics. Criticism and alternatives	183
Żaklina Jabłońska, Piotr Jabłoński: The franchise business model in small and medium-sized food stores operating in Poland.....	194
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Modeling the energy market using modern forecasting methods.....	204
Michał Jurek: Business model of cooperative banks in Poland. Risks and challenges	214
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak: Multidimensional comparative analysis of regional development of western and eastern Poland.....	227
Janusz Kot, Ewa Kraska: Cooperation as part of the activities of companies located in clusters (on the example of Świętokrzyskie region).....	238
Andrzej Kowalczyk: Competitiveness of enterprises. Selected issues.....	250

Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: FDI effects on productivity. An alternative approach	261
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: The role of international integration in economic development. Analysis in the context of creative destruction.....	271
Hanna Kruk: Pollution heaven hypothesis. Theoretical approach	281
Anna Krzysztofek: New formula of Respect Index.....	292
Justyna Kujawska: DEA as a method for evaluating of non-medical health determinants.....	302
Paweł Kulpaka: M. Friedman permanent consumption model and Keynesian consumption functions. Empirical verification of the selected theories on the example of Poland	313
Wojciech Leoński: Benefits and costs connected with CSR in enterprises.....	322
Józef Łobocki: The role of local embeddedness under conditions of global economy.....	330
Agnieszka Łopatka: Analysis of social development, including sex indicator by Human Development Index in Poland.....	340
Aleksandra Majda: Źródła przewagi konkurencyjnej firm rodzinnych w Polsce i we Włoszech w czasach gospodarki opartej na wiedzy – analiza porównawcza	352
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz: Analysis of process and realization of activities implemented in IV axis “Leader” of RADP 2007-2013 ..	362
Anna Nowak, Agnieszka Kamińska, Monika Różańska-Boczula: Spatial differentiation of agriculture productive potential in Poland.....	372
Artur Ostromięcki, Dariusz Zajac, Andrzej Mantaj: The importance of land resources in non-agricultural business of farmers running additional non-agricultural business activity	381
Magdalena Ratalewska: Entrepreneurship in creative sectors.....	390
Jerzy Rembeza, Grzegorz Przekota: Seasonality of unemployment in EU countries.....	399
Agnieszka Skoczylas-Tworek: The internal control system as a strategic line of defence against corporate risk	408
Feliks Marek Stawarczyk: Minimum wages and employment. Theory and practice.....	418
Stanisław Swadźba: 10 years in the European Union. Polish economy against the background of the new member states.....	430
Piotr Szajner: Sugar market regime in the EU vs. oligopoly in Polish sugar .	440
Jarosław Szostak: Socio-economic growth as a rationale for the social market economy model.....	453
Monika Szyda: Economic determinants of e-commerce development in Poland	463

Piotr Urbanek: Long term incentives programs in the process of creation or destruction of shareholder value	472
Zuzanna Urbanowicz: Impact of monetary policy of the European Central Bank on price stability in the eurozone	482
Małgorzata Wachowska: The role of geographic proximity in knowledge acquisition. A study of patent citations	491
Tatiana Wiśniewska: Functioning of medical facilities in the context of Information and Communication Technology in the light of own research ..	502
Danuta Wiczak-Roszkowska: Spatial diversity of human capital in Poland	513
Renata Wojciechowska: Scientific knowledge scheme in economics	521
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Structural dimension of social capital in Poland	532
Grażyna Wolska: CSR as a modern concept of economic activity. CSR awareness in Poland	542
Anna Zielińska-Chmielewska: Assessment of financial strategies implementation of chosen stock meat enterprises in the period 2005-2011	551
Mariusz Zieliński: The concept of the CSR from the state and the company perspective	560
Krzysztof Zmarzłowski: Factors differentiating beer consumption in Polish households in the years 1999-2008.....	570

Jarosław Szostak

Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Wydział Zamiejscowy w Chorzowie

e-mail: jaroslaw.szostak@chorzow.wsb.pl

PRZYCZYNEK DO ROZWAŻAŃ WOKÓŁ SPOŁECZNEJ GOSPODARKI RYNKOWEJ

Streszczenie: Artykuł poświęcony jest społecznej gospodarce rynkowej i przesłankom dla jej doskonalenia w kierunku pełniejszej realizacji ideałów społecznych. Wśród tych przesłanek podkreśla się konieczność postawienia koncepcji rozwoju społeczno-ekonomicznego w centrum mechanizmu rynkowego. Aby bowiem koncepcja rozwoju społecznego została trwale i skutecznie wbudowana w model gospodarki rynkowej, nie wystarczy korekta podziału wytworzonej wartości – społeczne cele muszą być wpisane w wartość już na etapie jej tworzenia. Społeczno-ekonomiczną treść kategorii wartości musi ustalić samo społeczeństwo za pośrednictwem demokratycznych procedur, jednak potrzeby społeczne powinny być bilansowane z dostępnymi zasobami i uzgadniane z zasadą zrównoważonego wzrostu.

Słowa kluczowe: społeczna gospodarka rynkowa, rozwój społeczno-ekonomiczny, metaekonomia, ordoliberalizm, wartość.

DOI: 10.15611/pn.2014.347.42

1. Wstęp

Współczesny kształt cywilizacji zachodniej uchodzi za pożądany, a kapitalistyczna ekonomia wolnorynkowa wydaje się w dzisiejszym świecie czymś aż tak oczywistym, że trąci dogmatem; pomimo niezaprzeczalnych słabości święci globalny triumf, spychając na odległy plan coraz bardziej rachityczne próby poszukiwania „trzeciej drogi”. Zdrowa zdaniem wielu zasada, że człowiek pracuje wówczas, gdy uzyskuje osobiste korzyści, finalizuje się w wielu osiągniętych wskaźnikach wzrostu gospodarczego; słabo wybrzmiewają wołania o spojrzenie etyczne i refleksje wywodzone ze świadomości, że człowiek jest istotą społeczną.

Z krytycznych ocen idei neoliberalnych zrodziła się swego czasu koncepcja niemieckiej społecznej (a ściślej rzecz biorąc – socjalnej, jak też będziemy ją odtąd w tym artykule określać) gospodarki rynkowej, która niewątpliwie przyniosła wiele pozytywnych skutków społecznych, jednak nie rozwiązała wielu dotkliwych społecznie problemów. Pytanie o model społecznej gospodarki pozostaje więc ciągle

otwarte. Chodzi tu wszakże nie tyle o nową konstrukcję teoretyczną, przeciwstawną socjalnej gospodarce rynkowej, ile o poszerzenie tej koncepcji w kierunku bardziej wyraziście prospołecznym.

Celem niniejszej pracy jest zwrócenie uwagi na konieczność realizowania koncepcji rozwoju społeczno-ekonomicznego w mechanizmie gospodarki rynkowej. Na gruncie krytycznego oglądu teoretycznych słabości istniejącego modelu (niemieckiej) socjalnej gospodarki rynkowej wskazuje się przesłanki mogące stanowić inspirację dla teoretycznych poszukiwań modelu społecznej gospodarki, który w większym stopniu służyłby potrzebom społeczeństwa, zarówno tym materialnym, jak i tzw. potrzebom wyższym, godząc przy tym interesy zbiorowe i indywidualne. Warunkiem koniecznym dla funkcjonowania tak zarysowanego modelu społecznej gospodarki rynkowej jest wypracowanie koncepcji „wartości społecznej”, która stanowić miałaby kluczową kategorię takiej gospodarki.

2. Rozwój społeczno-gospodarczy jako cel społeczeństwa gospodarującego

Pojęcie rozwoju społeczno-ekonomicznego jest różnie definiowane w literaturze przedmiotu. We wszystkich jego ujęciach daje się jednak zauważyć, że rozwój społeczno-ekonomiczny dotyczy zmian jakościowo-ilościowych, przejawiających się w poprawie stopy życiowej oraz w zmianie systemu wartości danego społeczeństwa. Kształtowanie zmian jakościowych nie musi iść w parze z ilościowymi wskaźnikami wzrostu gospodarczego, choć jakość oczywiście nie powstaje z niczego i wymaga angażowania zasobów materialnych celem wypracowania właściwego poziomu materialnego bytu. Wzrostu ilościowego nie można więc w sposób wyrazisty oddzielić od doskonalenia jakości; między tymi pojęciami istnieje napięcie i wzajemna zależność, która przekłada się na współzależność między charakterem wzrostu gospodarczego a rozwojem danego społeczeństwa. Jednym z elementów tej współzależności jest struktura produkowanych dóbr i usług – może ona wszak być nośnikiem wartości sprzecznych z normami moralnymi lub etycznymi albo też twórczym elementem sprzyjającym rozwojowi pozytywnych wartości w danym społeczeństwie. Dodać należy, że pierwotną motywującą siłą – tak dla rozwoju człowieka, jak i rozwoju społeczeństwa – jest system wartości.

System wartości determinujący rozwój człowieka zmienia się wraz z rozwojem jego osobowości. Poziomemu rozwojowi osobowości człowieka objawia się zarówno w nowych jakościowo cechach indywidualnych, jak i w nowych jakościowo właściwościach społecznych. „Oba zespoły cech są wyrazem rosnącej wspólnoty z innymi ludźmi, z grupami ludzi i całym społeczeństwem bez utraty własnej struktury indywidualnej (esencji), przeciwnie – przy jej ciągłym rozwoju. W ten sposób jednostka realizuje najwyższe prawa rozwojowe, utożsamia się z interesami innych, z interesami grupy, a jednocześnie utożsamia się z własnym interesem, konkretnym, indywidualnym ideałem; odrębnym, różniącym się od innych, stanowiącym o niez-

leżności, o autonomii niektórych psychicznych właściwości indywidualnych. Rozwój ku osobowości społecznej i indywidualnej jest wyrazem stopniowo rosnącego i konkretyzującego się programu i planu, który – na każdym z wyższych poziomów rozwoju – można ująć w pytaniu: «skąd i dokąd idziemy?» [Dąbrowski 1986].

Ujmowanie istoty rozwoju przez pryzmat nauk społecznych i psychologicznych znacząco wzbogaca refleksję nad istotą rozwoju społeczno-ekonomicznego. Rozwój społeczno-ekonomiczny dotyczy danego społeczeństwa, jednakże nie powinien być postrzegany w oderwaniu od rozwoju jednostek tworzących owo społeczeństwo. Rozwój jednostki dokonuje się bowiem tyleż w obszarze własnego „ja”, ile w obszarze wspólnoty społecznej, której dana jednostka jest częścią.

Stworzenie przestrzeni i warunków dla rozwoju indywidualnego w danym społeczeństwie wymaga zrozumienia ogromnej roli, jaką dla tego rozwoju odgrywają dobra wspólne, a więc takie, jak: edukacja, kultura, zdrowie, bezpieczeństwo, zdrowa żywność, zdrowe środowisko, formy zbiorowego obcowania, godna starość itd. Wykaz tych dóbr zakreśla niejako obszar – niemały, trzeba przyznać – potrzeb ludzkich, które nie mogą być zaspokojone wyłącznie za sprawą działania mechanizmu rynkowego, a przynajmniej nie wtedy, gdy mechanizm ten działa tak, jak działał i działa dotychczas.

Mechanizm rynkowy, w którym kryterium opłacalności jest zysk, redukuje istotę ludzką – kształtującą się przecież we wspólnocie z bliźnimi – do prymitywnego indywidualizmu, opartego na egoizmie, zachłanności i chciwości. Jakkolwiek kusząco proste i, czego dowodził już Adam Smith, dość skuteczne z punktu widzenia ekonomii, takie podejście jest jednak dość upokarzające i na dłuższą metę ograniczające dla człowieka. Czy więc ekonomia rzeczywiście musi degradować istotę człowieczeństwa, by wyjaśniać zjawiska gospodarcze i by nauczać gospodarności? Innymi słowy, czy powinniśmy od niej oczekiwać tylko tego, aby wskazywała nam, jak osiągać zysk, czy też możemy chcieć więcej: aby uczyła nas, jak mądrze gospodarować i dzięki temu mieć lepsze życie?

W takim kontekście łatwo ustalić, gdzie w obrębie ekonomii tkwi problem: nader zubożone wydaje się motywowanie działań ekonomicznych samą tylko opłacalnością ekonomiczną ujawnianą w relacji nakład-wynik. Kłopot zaczyna się od samego pomiaru nakładów i wyników, gdzie mierzy się tylko to, co da się zmierzyć. Opłacalne jest zatem funkcją mierzalnego, jest ograniczone do pomiaru i abstrahuje od jakości, tak ważnej dla rozwoju społeczno-ekonomicznego danego społeczeństwa. Mechanizm rynkowy sprowadza tym samym jakość do prostego pomiaru ilości, podczas gdy, jak powiada Ernst Friedrich „Fritz” Schumacher, „... cele i zadania ekonomii muszą opierać się na znajomości natury człowieka, a co najmniej część metodologii ekonomii musi się wywodzić z badań przyrodniczych” [Schumacher 1981]. Co więcej, ekonomia winna brać pod uwagę także zdobycze nauk filozoficznych i psychologicznych. Jednym słowem, ekonomia nie może być li tylko ekonomią – winna być *metaekonomią* [Schumacher 1981].

Metaekonomia to teoretyczne zaplecze dla kształtowania rozwoju społeczno-ekonomicznego. Dzisiejsza ekonomia odnosi niewątpliwe sukcesy na polu wzro-

stu gospodarczego, co wykazują liczne wskaźniki. Kryteria cząstkowe, którymi się posługuje, z natury rzeczy nie mogą odnosić się do całego społeczeństwa, brak zaś makroekonomicznego kryterium efektywności motywującego działalność gospodarczą całego społeczeństwa. Wielkość wzrostu gospodarczego to wynik agregacji szeregu jednostkowych działań gospodarczych. Mierzalne wielkości zysku są podstawą ogólnej oceny potencjału gospodarki. I to pogoń za zyskiem, a nie makroekonomiczne kryterium potrzeb danego społeczeństwa, stanowi zasadniczą motywację dla włączania się jednostek i grup społecznych do wspólnego gospodarowania. Makroekonomiczne kryterium adekwatne dla danego poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego społeczeństwa miałyby natomiast charakter długookresowy. Byłaby to uświadomiona strategia społeczeństwa gospodarującego, a nie krótkookresowy rachunek ekonomiczny ujęty w relacji nakład-wynik.

Kryterium makroekonomicznej efektywności gospodarowania odzwierciedla jakościowy charakter rozwoju społeczno-ekonomicznego. Tym kryterium może być określona struktura wartości użytkowych zaspokajających potrzeby społeczne, przy czym kryterium to winno koniecznie uwzględniać wymogi zrównoważonego wzrostu gospodarczego, a zatem obejmować gospodarowanie ekosystemami. Wartość wymienna ustalana na rynku i stanowiąca podstawę do kształtowania cen powinna odzwierciedlać nie tylko użyteczność, jaką uświadamia sobie i lokuje w polu swojego widzenia jednostka, ale także makroekonomiczne kryterium opłacalności wynikające z ustalonej struktury wartości użytkowej – pewnej użyteczności społecznej. Wartość ta bierze się nie tylko z nakładu pracy człowieka, ale i z użyteczności tej pracy oraz użyteczności zasobów przyrodniczych spożytkowanych w toku tej pracy. Przypomnieć w tym miejscu można, że użyteczność jako czynnik tworzący wartość wprowadziła ekonomia marginalistyczna, zrywając tym samym z koncepcją wartości opartej na pracy ukształtowaną przez ekonomię klasyczną. Kryterium opłacalności społecznej nie koliduje przy tym bynajmniej z kryterium opłacalności indywidualnej. Postulując bowiem wprowadzenie użyteczności społecznej do kategorii wartości, osadza się jedynie opłacalność indywidualną w szerszej perspektywie społecznej. Takie kryterium nadałoby nowe znaczenie pojęciu sukcesu gospodarczego: o sukcesie mówiliby się wtedy, gdy zaspokajane byłyby potrzeby indywidualne i społeczne oraz zagwarantowana była dostępność dóbr wspólnych; gdy relacje międzyludzkie byłyby pozytywne, a ludzie oddawaliby się sensownym zajęciom. Podmioty gospodarcze stają się w tym kontekście tylko środkiem do osiągnięcia społecznego kryterium makroekonomicznego. Makroekonomiczne kryterium opłacalności gospodarki to kryterium systemu społeczno-ekonomicznego, które uwzględniać musi powiązania i interakcje gospodarki z innymi systemami, zwłaszcza z systemem politycznym, społecznym i kulturowym.

3. Teoretyczne podwaliny niemieckiej socjalnej gospodarki rynkowej

Socjalna niemiecka gospodarka rynkowa (*Soziale Marktwirtschaft* – „socjalna” wydaje się zatem określeniem bardziej adekwatnym niż „społeczna”); poza wszystkim ten drugi przymiotnik autor rezerwuje sobie na użytek w odniesieniu do modelu gospodarki przyszłości, o którym teoretyzuje się w niniejszym tekście) zakorzeniona jest w myśli ekonomicznej określanej terminem „ordoliberalizm”. Podwaliny dla koncepcji socjalnej gospodarki rynkowej tworzyli znani niemieccy ekonomiści Walter Eucken i Wilhelm Röpke, aczkolwiek za najwybitniejszego jej teoretyka uchodzi Alfred Müller-Armack [Kowalik 2005], którego ambicją było połączenie zasady wolnego rynku z zasadą równości społecznej i godzenie siły zdrowej gospodarki z głęboką troską o potrzeby społeczne [Pysz 2008]. Ordoliberalizm wychodzi z założenia, że ekonomia jako nauka nie może rozpatrywać zjawisk przebiegających w sferze gospodarczej w oderwaniu od kontekstu społecznego i politycznego. Z tego punktu widzenia ordoliberalizm reprezentuje kierunek ekonomii społecznej, w którym jednostki gospodarcze nie mogą uznawać za swój cel jedynie maksymalizacji zysku – muszą także uwzględniać realizację celów społecznych. Krytyka ekonomii klasycznej, wraz z jej charakterystycznym mechanizmem konkurencji, to zasadniczy budulec dla uformowania ekonomii społecznej.

Obserwując szczytowy okres rozwoju kapitalizmu amerykańskiego, znakomity amerykański socjolog Jeremy Rifkin komentował: „Kapitalistyczna podróż, która zaczęła się od komercjalizmu przestrzeni i materii, teraz dobiega końca wraz z uregulowaniem ludzkiego czasu jego trwania. Sprzedaż kultury w postaci różnych płatnych działań szybko prowadzi do świata, w którym zamiast tradycyjnych stosunków społecznych pojawiają się relacje o charakterze pieniężnym. Wyobraźmy sobie świat, w którym praktycznie za wszystkie rodzaje doznań poza obszarem relacji rodzinnych trzeba płacić, świat, w którym tradycyjne wzajemne zobowiązania i oczekiwania wyrażone za pośrednictwem uczuć zaufania, empatii i solidarności będą zastąpione relacjami wynikającymi z umów o płatnym członkostwie, subskrypcji, wstępie, zaliczkach, składkach” [Rifkin 2003].

Obserwacja taka otwiera pole dla refleksji etycznej. Oto w najwyższym stadium rozwoju kapitalizmu następuje zjawisko atomizacji społeczeństwa – zaprzeczenie istotnej prawdy o tym, że człowiek jest jednostką społeczną i dla swojej szczęśliwości potrzebuje także wspólnoty z innymi, nie zaś tylko obcowania ze zatomi-zowanym zbiorowiskiem jednostek. To główne przesłanki dla myśli teoretycznej ekonomii społecznej zapisanej w nurcie teoretycznym ordoliberalizmu.

Ordoliberalizm przyznaje, że rynek jest pewnym mechanizmem rachunkowym, który może występować w rozmaitych ramach społecznych. W takim sensie rynek nie zawiera niczego liberalnego i może być w zgodzie z najrozmaitszymi specyficznymi formami ładu społecznego [Kowalik 2005]. Sądzić należy, iż dwa główne czynniki: cele społeczeństwa gospodarującego i formy własności, stanowiłyby oto-

czenie społeczne kształtujące różne postacie ładu społecznego, a ściślej rzecz ujmując, byłyby to główne czynniki różnicujące systemy gospodarcze. Różnorodność systemów gospodarczych przejawia się w sposób syntetyczny w centralnej kategorii tej gospodarki – wartości. Zależnie bowiem od ekonomicznej treści tej kategorii różna jest celowość jej tworzenia i inna jest struktura jej podziału.

W ujęciu Alfreda Müller-Armacka koncepcja socjalnej gospodarki rynkowej sankcjonuje efektywność mechanizmu rynkowego, a więc i liberalny charakter gospodarki, lecz jednocześnie wprowadza pewne instrumenty umożliwiające realizację celów społecznych. Innymi słowy, zasada swobody działania rynku powiązana jest z zasadą wyrównywania społecznego [Grimm 1992]. Uznaje się tym samym ograniczenia wzrostu gospodarczego pod względem możliwości zaspokajania potrzeb społecznych, podług zasady „tyle możesz podzielić, ile masz”. Społeczna gospodarka nie uwalnia się od tak powszechnej idei ekonomicznej, jaką jest maksymalizacja wzrostu gospodarczego. Ograniczająca zasada, wedle której można podzielić tylko tyle, ile się wypracuje, powoduje, że potrzeby społeczne nie mogą być zaspokajane inaczej jak w drodze interwencji państwa. Dodać wypada, że ekonomiczne myślenie inspirowane teoriami wzrostu gospodarczego nie ukierunkowuje na rozpoznanie treści społeczno-ekonomicznej samej kategorii wartości. Pierwotna staje się ekonomiczna treść tej kategorii, wyabstrahowana ze społecznej materii procesów gospodarowania. Dopuszcza się też, że społeczna treść kategorii wartości może być ustalana w ramach regulacyjnej roli państwa.

Reasumując, należy podkreślić, że teoretyczna koncepcja socjalnej gospodarki rynkowej zrodziła się z przekonania o efektywnościowych walorach gospodarki rynkowej i konieczności stosowania ingerencji państwa w celu łagodzenia szkodliwych społecznie skutków zdania się na mechanizmy rynku. W praktyce funkcjonujący w Niemczech model socjalnej gospodarki rynkowej, choć w znaczącym stopniu osłabiał niepożądane zjawiska na płaszczyźnie społecznej, nie uchronił tej gospodarki od takich zjawisk, jak bezrobocie, deficytowość związana z przesocjalizowaniem gospodarki czy ograniczanie inwestycji w wyniku wysokich narzutów na płace. Trzeba natomiast przyznać, że model socjalnej gospodarki rynkowej uwzględnił formy społecznego procesu gospodarowania.

W pewnym uproszczeniu istotę socjalnej gospodarki rynkowej można ująć w trzech aspektach: teoretycznym, praktycznym i społecznym. W aspekcie teoretycznym socjalna gospodarka rynkowa to specyficzne powiązanie zasady liberalizmu gospodarczego z zasadą solidaryzmu społecznego. Z punktu widzenia praktycznego to wiara w ustalanie porządku gospodarczego na gruncie własności prywatnej i wolnej konkurencji. W społecznym wymiarze istota socjalnej gospodarki rynkowej nie jest jeszcze istotą społecznej gospodarki. Jeśli gospodarka rynkowa ma mieć charakter gospodarki społecznej, to społeczeństwo musi mieć sposobność wyrażania własnych potrzeb, które w postaci odpowiedniej struktury wartości użytkowych określają ekonomiczno-społeczną treść kształtowanej wartości – podstawowej kategorii gospodarki rynkowej. Struktura wartości użytkowych konstytuuje systemowy

charakter samej wartości. Ponadto socjalna gospodarka rynkowa podtrzymuje ideę wzrostu gospodarczego i wiarę w to, że ten wzrost będzie łagodził konflikt między różnymi grupami społecznymi w walce o podział wartości.

4. Przesłanki dla budowy modelu społecznej gospodarki rynkowej

Model niemieckiej socjalnej gospodarki rynkowej ma istotne słabości ujawniające się w praktyce jego działania. Nie eliminuje takich zjawisk, jak bezrobocie, cykliczne wahania gospodarki, deficyt budżetowy powodowany rozдутymi wydatkami socjalnymi czy wreszcie wyalienowanie jednostek z procesu wspólnego gospodarowania. Zjawiska takie muszą występować, ponieważ ten model nie zmienia istoty mechanizmu rynkowego, zasadzającej się na motywacyjnej sile indywidualizmu i egoizmu człowieka.

Model ten wprowadza co prawda pewne korekty w sferze podziału wartości – centralnej kategorii gospodarki rynkowej. Należy jednak zauważyć, że koncepcja ta cierpi na pewne teoretyczne pęknięcie wypaczające systemowy charakter kategorii wartości – jej treść społeczno-ekonomiczną – albowiem mechanizm działania rynku połączono z korekturą podziału wartości dla zaspokajania potrzeb społecznych, podczas gdy potrzeby społeczne winny być ulokowane w samym procesie tworzenia wartości. Proces tworzenia wartości, z racji systemowego, a zarazem społecznego charakteru tej kategorii, jest jednocześnie procesem jej podziału. Wartość to kategoria pomiarowa, nie tylko poprzez jej absolutną wielkość, ale i poprzez jej strukturalne ujęcie. Natura procesu tworzenia wartości odzwierciedlać winna jednocześnie naturę jej podziału, dlatego uzasadnione potrzeby społeczne i środki niezbędne dla ich pełnego zaspokojenia powinny być wprowadzane do procesu tworzenia wartości. Skoro potrzeby społeczne to pewne dobra wspólne, ich inkorporacja do koncepcji wartości nie może naruszyć dynamiki systemu gospodarczego. Jest wręcz przeciwnie – one powinny tę dynamikę współokreślać. W kontekście systemowego spojrzenia na kategorię wartości wszystkie podmioty gospodarcze powinny dążyć do dobra wspólnego, które wobec tego należy konsekwentnie mierzyć i wykazywać w sprawozdawczości finansowej. Aby tak było, wymierzone dobra wspólne muszą stanowić koszt uzyskania tworzonej wartości uwidoczniiony w bilansach podmiotów gospodarczych. Maksymalizacja zysków nie byłaby wówczas celem samym w sobie, lecz stałaby się środkiem do równoległego osiągnięcia celów społecznych.

Systemiczny status kategorii wartości w modelu społecznej gospodarki rynkowej winien być pochodną struktury potrzeb społecznych, które – obok potrzeb indywidualnych – określają użyteczność samej kategorii wartości. Struktura potrzeb społecznych ma tym samym udział w określaniu celowości działań podmiotów gospodarczych na poziomie mikroekonomicznym. Relacje między działaniami podmiotów gospodarczych uczestniczących w procesie tworzenia wartości kształtowane są poprzez dążenie do osiągnięcia celów tyleż indywidualnych, ile społecznych. Zadaniem społecznej gospodarki rynkowej nie powinno być rozwiązywanie

sprzeczności między kapitałem a pracą, lecz rozwiązywanie sprzeczności między potrzebami danego społeczeństwa a rozporządzalnymi zasobami przyrodniczymi.

Idea społecznej gospodarki rynkowej wymaga pierwotnego zdefiniowania treści pojęcia „społeczna”. Otóż „społeczne” nie może być ujmowane jako przeciwieństwo tego, co indywidualne, lecz powinno być utożsamione z „indywidualnym” pojmovanym w wymiarze społecznym. Członkowie wspólnoty zamieszkałej w danym regionie mają jednak potrzeby wspólne, wynikające z samego faktu przynależności do danego regionu. Podobnie członkowie społeczeństwa zamieszkującego dany kraj mają potrzeby wspólne wynikające z samego faktu bycia obywatelem określonego państwa. Można zatem określić potrzeby indywidualne członka danego społeczeństwa na poziomie społeczności regionalnej i na poziomie społeczności krajowej: są to potrzeby nadal indywidualne, czyli identyfikowane na poziomie jednostki, lecz postrzegane z perspektywy społecznej i wynikające z przynależności do danej wspólnoty. Inaczej mówiąc, są to potrzeby indywidualne wyłaniające się z ich wspólnotowego charakteru.

Społeczna gospodarka rynkowa to coś więcej niż gospodarka socjalna. Gospodarka socjalna zasadza się jedynie na korekcie tej wartości, którą ukształtował model gospodarki rynkowej, a która maksymalizuje korzyści indywidualne. Tymczasem idzie o to, by „społeczne” stało się samą istotą gospodarki rynkowej. Podkreślić też trzeba, że świadomość społeczna w społecznej gospodarce rynkowej wcale nie jest normatywna, a więc uprzednio konieczna dla zbudowania modelu społecznej gospodarki rynkowej. Postulat, jakoby koniecznym warunkiem dla objawienia się idei danego modelu społecznej gospodarki rynkowej było uprzednie wyedukowanie społeczeństwa, głoszony przez przedstawicieli tzw. nurtu świadomościowego w teorii ekonomii, nie wydaje się słuszny.

Model społecznej gospodarki rynkowej czerpie inspirację z nurtu społecznościowego, w nim to bowiem racjonalność i efektywność gospodarowania rozpatrywana jest z punktu widzenia racjonalności nie tylko indywidualnej, ale także prospołecznej: działalność ekonomiczna w modelu społecznej gospodarki rynkowej przebiegałaby w płaszczyźnie jednostka – grupa społeczna lub w płaszczyźnie jednostka – społeczeństwo. Twórca polskiej ekonomii społecznej Józef Supiński wypowiadał się o jej istocie w ten sposób: „Gdyby mi powiedziano: wytłumacz tym ludziom zasady gospodarstwa społecznego, obrałbym sobie tylko cztery szczegóły: pracę, naukę, oszczędność i wymianę” [Supiński 1872]. I dalej: „Pomyślność narodowa nie da się wydzielać częściami: chceszli być szczęśliwym, przywołaj wszystkich do udziału wspólnego szczęścia” [Supiński 1872]. Innymi słowy, droga do wspólnej i zarazem indywidualnej szczęśliwości wiedzie poprzez wypracowywanie wartości społecznej. Wartość tę definiuje się zaś następująco: „Praca użyteczna, zatem użyteczność wydobyta przez pracę działającą pod kierunkiem wiedzy, to nasza wartość społeczna” [Supiński 1872]. Wartość społeczną określa się też jako „użyteczność wypracowaną” [Supiński 1872], w innym zaś miejscu dodaje się, że „...podstawą teoretycznego, zatem naukowego pojęcia rozmaitych pojawów w życiu społecznym,

jest jasne i zdrowe zrozumienie wartości ekonomicznej” [Supiński 1872]. Choć idee znakomitego polskiego teoretyka już w wieku XIX udatnie zakreśliły zręby modelu społecznej gospodarki rynkowej, nigdy dotąd ich nie urzeczywistniono.

Jak już wspomniano, model społecznej gospodarki rynkowej winien realizować koncepcję rozwoju społeczno-ekonomicznego. Rozwój społeczno-ekonomiczny z kolei odbywa się poprzez rozwój jednostki w danym społeczeństwie. Nie zachodzi tu bynajmniej przeciwstawienie jednostki społeczeństwu – idzie o rozwój jednostki osadzony i przebiegający we wspólnocie społecznej. Zaspokajanie potrzeb wspólnych wymaga właściwej alokacji zasobów danego społeczeństwa, a więc alokacji dokonywanej z punktu widzenia potrzeb tego społeczeństwa. W dojrzałych demokracjach potrzeby społeczne artykułowane są za pośrednictwem demokratycznych procedur. Zadaniem ekonomii jest w takim kontekście zaprojektowanie teoretycznej koncepcji alokacji zasobów, która byłaby optymalna z punktu widzenia potrzeb danego społeczeństwa. Zadanie to sytuowałoby się bez wątpienia w nurcie ekonomii społecznej, gdyż racjonalna alokacja uwzględniająca potrzeby społeczeństwa winna prowadzić do uzyskania pewnej jakości w rozwoju danego społeczeństwa. Na poziomie makroekonomicznym właściwa alokacja zasobów w ramach modelu społecznej gospodarki rynkowej powinna wspierać przede wszystkim takie cele, jak ochrona zdrowia, godna starość, zdrowa żywność, zdrowe środowisko naturalne, edukacja, szkolnictwo wyższe, kultura, bezpieczeństwo, infrastruktura, wzrost zrównoważony, a także wszelkie inne cele wspólne wyartykułowane przez samo społeczeństwo. Cele te, formułowane w wymiarze makroekonomicznym poprzez kategorię wartości, winny być realizowane na poziomie mikroekonomicznym przez podmioty gospodarcze.

Które to cele i przesłanki społecznej gospodarki rynkowej stanowią zarazem wytyczne dla zdefiniowania ekonomii społecznej? Przesłanka główna tkwi w wyrażeniu samej kategorii wartości – określeniu społecznej treści tej kategorii, stanowiącej systemową właściwość modelu społecznej gospodarki rynkowej. Kategoria wartości winna odzwierciedlać to, co jest wartościowe dla jednostki żyjącej w danym społeczeństwie. Wartość na gruncie ekonomii różni się istotnie od filozoficznego ujęcia tej kategorii, aczkolwiek zarazem ma z nim coś wspólnego i przez to nie może być czymś całkowicie odrębnym. Filozofia jest przecież naturalnym otoczeniem ekonomii [Krzyżanowski 1982].

Nie ulega wątpliwości, że ustalenie treści kategorii wartości jako kategorii modelu społecznej gospodarki rynkowej jest sposobem zawierającym idee ekonomii normatywnej. Rzecz jednak w tym, że to, co subiektywne, musi zostać zobiektywizowane poprzez zanurzenie się w społecznym procesie wyrażania treści celów społecznych. Cele społeczne wyrażane na modłę demokratyczną nie eliminują subiektywności danej jednostki, jednakże łagodzą tę subiektywność w obszarze celów wspólnotowych. Subiektywne (wszystkich jednostek) redukuje się do obiektywnego w ramach procedury ustalania celów społecznych. Nie można więc nie zauważyć, że nie jest to obiektywność w rozumieniu nauk przyrodniczych – to obiektywność

pojmowana na sposób nauk społecznych. Nie jest to nic innego jak społeczna forma wyrażenia indywidualnego – zbiorowe wyrażanie indywidualnego na poziomie wspólnotowym – lecz bynajmniej nie zaprzeczenie indywidualnego jako takiego. Inaczej mówiąc, jest to takie subiektywne, które jest akceptowane także przez innych członków danej społeczności. Konstytuuje ono istotę wartości – syntetycznej kategorii, którą respektują wszystkie podmioty podejmujące działalność gospodarczą w modelu społecznej gospodarki rynkowej.

Procesy ustalania celów społecznych zapewniają pożądaną alokację zasobów dla tworzenia wartości użytkowych przypisywanych wytwarzanym dobrom i świadczonym usługom. Kategoria wartości winna w swoim systemie pomiarowym te wartości wyrażać. W gospodarce rynkowej kategoria ta odzwierciedla różne poziomy alokacji zasobów; struktura wartości użytkowych rozpatrywana z punktu widzenia potrzeb społecznych wyraża makroekonomiczny charakter alokacji zasobów przejawiający się w kategorii wartości. Wartość w modelu społecznej gospodarki rynkowej zyskuje pogłębienie swej społeczności mocą celów społecznych wnoszonych do jej strukturalnego ujęcia.

Kategoria wartości w modelu społecznej gospodarki rynkowej nie może stanowić ani odzwierciedlać sumy indywidualnych celów przeniesionej na poziom makroekonomiczny. Winno być wręcz przeciwnie: to użyteczność uspołeczniona powinna być wstępnym warunkiem dla realizacji użyteczności indywidualnej. Innymi słowy, zapotrzebowanie na dobra wspólne nigdy nie powinno być podstawą do poprawy podziału wytworzonej wartości. Miast tego zapotrzebowanie to winno stać się częścią samego procesu tworzenia wartości. Podział wartości może wszak zarówno następować po jej wytworzeniu, jak i jej wytworzenie poprzedzać. Pamiętać przy tym należy, że kategoria wartości, jako kategoria pomiarowa, podlega w gospodarce rynkowej maksymalizacji. Acz ze wszech miar dopuszczalne, postępowanie w myśl zasady maksymalizacji zysku nie może jednak odbijać się na podaży dóbr wspólnych pożądaných przez społeczeństwo gospodarujące. Biorąc pod uwagę fakt, że pomiar wartości nie polega na prostym redukowaniu wartości użytkowej (pewnej jakości) do stanu ilościowego, lecz na wyrażeniu ilościowego w strukturze danej wartości, należałoby użyteczność dóbr wspólnych wprowadzić do struktury wartości pożądaney ze społecznego punktu widzenia. Struktura taka, mimo iż stanowi cel pożądaný społecznie, nie może jednak mieć charakteru absolutnego – ostatecznym jej weryfikatorem będzie rzeczywistość gospodarcza. Nie zmienia to wszakże zasadniczego imperatywu dla modelu społecznej gospodarki rynkowej, czyli wcielenia dóbr wspólnych, a więc pewnej propozycji podziału wartości, w proces jej tworzenia. Chodzi o to, by struktura tworzonej wartości odzwierciedlała prospołeczny charakter jej podziału.

Alokacja zasobów ludzkich i przyrodniczych to kluczowe zadanie ekonomii. W modelu społecznej gospodarki rynkowej alokacja zasobów musi uwzględniać celowość społeczną gospodarowania. Zaspokojenie potrzeb społecznych ujawnianych w procesie demokratycznym winno być wyrażone w postaci parametrów brzego-

wych służących stworzeniu odpowiedniego otoczenia społecznego dla funkcjonowania mechanizmu rynkowego. Parametry te wyznaczałyby proponowany sposób podziału wartości nowo wytworzonej; nie w wielkościach bezwzględnych jednak, lecz za pomocą wyrażanych procentowo proporcji. Co niezmiernie ważne, parametry te nie mogłyby być dowolnymi wielkościami, arbitralnie naginanymi do populistycznych żądań, lecz musiałyby być ściśle zbilansowane z dostępnymi zasobami. Warto też dodać, że podmioty gospodarcze działające w takiej gospodarce nie byłyby całkowicie pozbawione możliwości maksymalizowania swojego zysku, a jedynie zyskałyby punkt odniesienia w postaci społecznego ładu, który narzuca pewne warunki brzegowe dla maksymalizacji ich mikroekonomicznego celu – czyli zysku. Chodzi więc, podsumowując, o stworzenie otoczenia ekonomicznego zawierającego parametryczne ujęcie celów społecznych.

W tak zakrojonym modelu społecznej gospodarki rynkowej, a więc w warunkach określonych parametrami wytyczającymi długookresowe kryterium racjonalności społecznej, podmioty gospodarcze nie zawsze będą efektywne. Nie wszystkie wszak będą w stanie wygenerować pożądaną strukturę wartości; tym samym zjawiska takie jak upadłość, likwidacja, przejęcia i połączenia podmiotów gospodarczych mogą w naszym modelu występować w podobnej skali jak w każdym innym typie gospodarki rynkowej. Po stronie przyczyn mogą się ujawniać zarówno czynniki lokalne, np. nieudolne zarządzanie, jak i systemowe, tkwiące np. w nierealnej strukturze podziału wartości, jaka została ustalona. Bilansowanie celów społecznych z rozporządzalnymi zasobami jest bowiem koncepcją planistyczną i zawiera z natury rzeczy element subiektywny. Konfrontacja z rzeczywistością jest dla tak sparametryzowanego systemu gospodarczego jedynym sprawdzianem poprawności projektu, dlatego system ten w żadnym razie nie może być systemem zamkniętym – musi pozostać stale gotowy na wprowadzanie wszelkich koniecznych modyfikacji. Zbliżanie się do właściwej wielkości parametrów musi mieć charakter procesowego doskonalenia, podlegającego kolejnej weryfikacji przez gospodarczą rzeczywistość. W strukturze pożądanego podziału wartości musi ponadto zostać wydzielony pewien bufor dla interwencji państwa łagodzącej niepożądane skutki działania mechanizmów rynkowych.

Tytułem podsumowania dotychczasowych rozważań wymieńmy dalsze cechy, których nośnikiem winien być docelowy model społecznej gospodarki rynkowej, tudzież kluczowe kwestie, do jakich model ten powinien się odnieść:

- w modelu zaimplementowana powinna być procedura planowania strategicznego;
- w związku z faktem, że znaczna część celów społecznych wbudowana jest w sam system funkcjonowania gospodarki, należy przeprowadzić istotne ograniczenie prerogatyw władzy państwowej;
- w modelu musi zachodzić współistnienie różnorodnych form własności: państwowej, spółdzielczej i prywatnej, przy czym w tych dziedzinach gospodarki, w których występuje naturalny monopol, dominować musi własność państwowa – ta zaś wymaga odpowiedniego sposobu zarządzania dla zapewnienia jej efektywności;

- należy doprowadzić do funkcjonalnej jedności kapitału danej jednostki i kapitału właścicielskiego na poziomie każdego podmiotu gospodarczego;
- pieniądź winien być sprowadzony do swojej właściwej roli, tj. funkcji miernika wartości i funkcji cyrkulacji;
- stopa procentowa nie może być kształtowana pod wpływem bezpośredniego popytu i podaży pieniądza; musi ona wyrażać udział w produktywności kapitału danego społeczeństwa;
- model musi zapewniać pełne wykorzystanie czynnika ludzkiego już w samej koncepcji zbilansowanego wykorzystania zasobów; ewentualne pojawienie się niewielkiego bezrobocia może być niwelowane poprzez tworzenie społecznie użytecznych przedsięwzięć państwowych;
- zasoby przyrodnicze nie mogą być prywatne, prywatna może być jedynie praca dostarczana przez członków danego społeczeństwa; innymi słowy, prywatny może być jedynie sam sposób przetwarzania przyrody.

Bez zaprojektowania w pełni rozwiniętej koncepcji ekonomicznej – co przecież nie było celem tego artykułu – nie da się tu, rzecz jasna, sporządzić wyczerpującej listy postulatów, które winien spełniać model społecznej gospodarki rynkowej. W opracowaniu tak skromnym objętościowo jak niniejszy artykuł można tylko wskazać pewne idee i wątki leżące u podstaw koncepcji takiej gospodarki. Pewne jest wszakże to, że koncepcja ta nie może być budowana w prostej opozycji do dotychczasowych modeli gospodarki rynkowej – musi ona stanowić całościową i wewnętrznie spójną odpowiedź na potrzebę wcielenia w życie wspólnych celów społeczeństwa gospodarującego. Gdyby spróbować ująć w jednym zdaniu istotę społecznej gospodarki rynkowej, należałoby chyba powiedzieć, że jest to idea, która zamiast zmierzać do maksymalizacji wzrostu gospodarczego stara się wyrażać jakościowy charakter rozwoju społeczno-ekonomicznego danego społeczeństwa w konkretnych warunkach jego świadomości społecznej.

5. Zakończenie

Niniejsze opracowanie poświęcono omówieniu pewnego modelu społecznej gospodarki rynkowej i przesłanek dla doskonalenia jej w tym kierunku. Przyjęto w nim założenie, że model społecznej gospodarki rynkowej winien mieć w swym rdzeniu koncepcję rozwoju społeczno-ekonomicznego. Rozwój społeczno-ekonomiczny nie jest postrzegany w opozycji do rozwoju indywidualnego ani też jako z nim sprzeczny, lecz wiąże ten rozwój z uczestnictwem we wspólnotowym procesie gospodarowania. Niemiecka socjalna gospodarka rynkowa, będąca godną odnotowania próbą wdrożenia społecznych postulatów do praktyki rynkowej gospodarki, nie obejmuje całej przestrzeni społecznej gospodarowania. Choć robi dużo dobrego dla łagodzenia społecznych skutków działania mechanizmów rynkowych, to nie usuwa tak dotkliwych problemów, jak bezrobocie i alienacja społeczna.

Aby jednak koncepcja rozwoju społecznego mogła zostać trwale i skutecznie posadowiona w centrum modelu społecznej gospodarki rynkowej, droga do zaspokajania potrzeb społecznych nie może wieść przez korektę podziału wytworzonej wartości – społeczne cele muszą już być wpisane w tę wartość na etapie jej tworzenia. Społeczno-ekonomiczną treść kategorii wartości musi oczywiście ustalić samo społeczeństwo, wyrażając swą wolę za pośrednictwem demokratycznych procedur; tak ustalone cele winny stanowić klucz do podziału wartości, a strukturalne, podziałowe oblicze wartości powinno być od początku obecne w procesie jej tworzenia. Tym samym społeczeństwo zyskałoby pewną możliwość sterowania pogonią przedsiębiorców za zyskiem.

Autor liczy, że przesłanki przedstawione w artykule mogą okazać się drogowskazami dla poszukujących nowej, pełniejszej koncepcji społecznej gospodarki rynkowej.

Literatura

- Dąbrowski K., 1986, *Trud istnienia*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Grimm K., 1992, *Socjalna gospodarka rynkowa w RFN: koncepcja – rozwój – problematyka*, Fundacja im. Friedricha Eberta w Polsce, Warszawa.
- Kowalik T., 2005, *Systemy gospodarcze. Efekty i defekty reform i zmian ustrojowych*, Fundacja Innowacja, Warszawa.
- Krzyżanowski W.K., 1982, *Ekonomiczna teoria wartości i podziału*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
- Mączyńska E., Pysz P. (red.), 2003, *Społeczna gospodarka rynkowa. Idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*, PTE, Warszawa.
- Pysz P., 2008, *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Rifkin J., 2003, *Wiek dostępu*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław.
- Schumacher E.F., 1981, *Małe jest piękne*, PJW, Warszawa.
- Supiński J., 1872, *Pisma Józefa Supińskiego*, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Lwów.

SOCIO-ECONOMIC GROWTH AS A RATIONALE FOR THE SOCIAL MARKET ECONOMY MODEL

Summary: The paper is focused on social market economy and the prerequisites for its further improvement toward better embodiment of social ideals, with a special emphasis on the need to place a socio-economic growth concept at the heart of market mechanisms. A posteriori adjustments to the division of value will not suffice to permanently and effectively embed a social development concept in a social market economy model; instead, social goals must be inscribed in value prior to its creation. The socio-economic content of value must be determined by the society itself via democratic decision making processes, whereby social needs should be balanced against available resources and reconciled with the sustainable growth agenda.

Keywords: social market economy, socio-economic growth, meta-economics, ordoliberalism, value.